

Filosofická kosmologie 28

Ladislav Hejdánek

◆ bytový seminář, česky, vznik: 24. 6. 1985

◆ private seminar, Czech, origin: 24. 6. 1985

Filosofická kosmologie 28 [1985]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1985-06-24 Filosofická kosmologie XXVIII (1)_28-1a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Věc, ale užil tohoto slova nebo vůbec té *atrahance* a *přesvědčivosti*, to jsou termíny Whiteheadovi. Když mluví o události v *Process and Reality*, tak tam i dokonce už předtím dřív, ale tady to je výslovně, takto mluví o té *atrahanci* a *přesvědčivosti*.

Ovšem on připisuje tu *atrahanci* a *přesvědčivost* těm věčným objektům. Že to je jenom jedinej rozdíl. My chceme ty věčné objekty rozhejbat, že, ale jinak ta cesta zůstává velmi blízká Whiteheadovi.

Tedy tanguje, atrahuje události přesvědčivým způsobem tak, aby modifikovaly svůj průběh. A to modifikovaly ne v důsledku nějaké objektivovatelné, objektivifikovatelné kauzy, příčiny, nýbrž právě tou vnitřní *atrahancí* nepředmětné skutečnosti.

A ty události buď zareagují na tu nepředmětnou výzvu, na tu *atrahanci*, nechají se tangovat a atrahovat a proměňej svůj průběh z důvodu, který znějška je nahodilej, je nepřevoditelnej na žádnou příčinnost. A nebo ne. Podle toho se ukáží jako užitečný nebo neužitečný pro tu nepředmětnou skutečnost.

Tato *atrahance*, která nerozlučně spadá v jedno s odpověďmi nebo s adekvátními odpověďmi atrahovaných událostí, představuje tu základní skutečnost, bez níž by náš svět nemohl být světem, nebo alespoň takovým světem, jakej známe.

Protože člověku byla nejbližší jeho vlastní zkušenost s touto *atrahancí*, rozpoznal ji nejdříve na své úrovni a ve svém vlastním životě. Ale neméně naléhavě se nabízela jeho zkušenosti v postupu rozvíjejícího se poznání i všude v říši živých bytostí a nejnaléhavěji při poznávání hlavních rysů vývoje organismů. Tam ten kauzální výklad prostě nestačí, to je úplně evidentní záležitost. Nejenom že nestačí ten přirozený výběr Darwinův. Jestli jste četli tu Portmannovu teorii třeba, jak zkoumá, jakým způsobem sledují některé organismy ve svém vývoji estetická hlediska. U motýlů je naprostá blbost říkat, že tam ta kresba na těch křídlech, že to je přirozený výběr. To je nonsens. Podobně u květin a tak dál. Krása některých květin, to je něco navíc, to jsou evidentně ty kritéria jiný než přirozený výběr.

Ale to jsem se chtěl být stručnej, abych to dokončil. Teilhard, jestli jste četli, zabývali se tím trochu, tak Teilhard mluví o *ortogenezi*. To je ještě tak napůl. Vyvolalo to polemiku, ale stejně to ještě není to, co máme na mysli. Ještě chceme jít o něco dál, což nutně vyvolá ještě větší polemiku.

Ovšem nejnověji, to jsme si ukázali v první polovině semináře, se tato tematika vnucuje teoretickým fyzikům, hlavně kvantovým, a ovšem také oněm kosmologům. Ovšemže aniž by to zatím dost tušili, o co jde, a aniž by měli pohotově myšlenkové prostředky k tomu, aby celou věc dovedli přiměřeně artikulovat. To je pochopitelné, fyzikálně v rámci fyzikálních postupů to prostě nejde. V podobě otázek to mohou artikulovat, ale mimo rámec legitimacy odborné.

Tedy takhle máme rozumět tomu, o čem by byla řeč při té víře. A můžeme proto říci, že víra představuje událostní prvek, konstituující nebo konstitutivní pro povahu světa, v němž žijeme. Světu nemůžeme porozumět, jestliže nepochopíme, co to je víra v tomto smyslu. Ne v tom tradičním a tak dál. Od toho se distancujeme, nejde o to. V tomto smyslu. Že tedy každá událost na každé úrovni je vystavena *atrahanci* a tomu dotyku, ale to je špatně řečeno, to jsem radši říkal tanguje, ale to je totéž. Jenom aby to nebyl dotyk, ten je možnej mezi dvěma vnějšími skutečnostmi, a tady je dotyk mezi jednou vnější a jednou vnitřní. Jenomže ta vnější nikdy není ryze vnější, nýbrž má vnější i vnitřní stránku a tou vnitřní dochází k tomu kontaktu.

Bez tohotohle po mém soudu není možno porozumět povaze světa, v kterém žijeme. A ne jenom tedy, v kterém žijeme lidsky, jak to říkal Jaspers, odhlédnuto od přírody, nýbrž v kterém žijeme jakožto ve světě, kterej má taky svou základnu v přírodě.

Vyjádřeno nepřiměřenými termíny zase v jakési reminiscenci na řeckou antiku a bohužel pro to historicky spjatými s nesprávnými konotacemi, ale přece to vyjádřím takhle: je víra *stoicheion*, prvek, a nebo možná ještě lépe než *stoicheion* je něčím blízkým tomu, co u Empedokla... Empedoklés měl čtyři elementy plus lásku a svár. A neříkal ani lásce ani sváru *stoicheion*. Tedy já chci teď ukázat, že to rozhodující je to divné

stoicheion, nebo spíš než *stoicheion* to, co hýbe těmi elementy u Empedokla. To jest je to něco jako ta láska a svár u Empedokla.

No a teď ten návrh. Jeden můj přítel se postaral o takovej předběžnej překlad Jaspersovy *Der philosophische Glaube*, té krátké první knížky. On pak napsal ještě druhou, která má rozšířený název *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, kde polemizuje s tradicí křesťanskou, která víru spojuje se zjevením. Čili jde o *filosofickou víru*. To by bylo východisko. Nemyslím, že bychom to tady četli, ale bylo by to východisko tam, kde je mnoho zajímavého, co by nám poskytlo jakousi příležitost se vůči tomu vyjádřit, vymezit. A zároveň by se snad podařilo tam vychytat řadu problematickejších míst v překladu a tím připravit ten překlad do formy, která by byla zcela uspokojivá nebo alespoň mnohem uspokojivější. Tak to je vše.

Jiný hlas: Já jsem se chtěl zeptat, tam když se použijí pojmy, který nejsou v tom kontextu, jestli by teda na začátku příštího roku bylo možné udělat takové dva tři semináře, kde by se nějakým způsobem ty hlavní pojmy přiblížily. Ono už to nejde nějak dogmatizovat, pořádně to zakotvit, ale prostě, co to je za vztah a tak dále. Šlo by to taky v literatuře a pak se k tomu vrátit jenom v těch pár večerech, protože v tom ne určené pro širší okruh, v tom *praenotes*, tam je to přece velice pěkně.

Hejdánek: Možná, že bychom to takhle se domluvili. K těmhle tématům je několik textů, který vlastně bychom si mohli nějakým způsobem přepsat a dát k dispozici a každé by si to mohl číst. Takový stručný souhrny nedělám rád, protože aby ta stručnost byla možná, je potřeba zůstat u takových přesně ražených pojmu. A já plánovitě v těch věcech, který jsou důležitý ne tím předmětem, nýbrž tím způsobem myšlení, zachovávám určitou rozplizlost nebo takové nepřesné kontury. Jakmile se z toho udělá něco s přesnejma konturama, tak je nebezpečí, že už ten peníz, kterej je takto vyražen, se začne pohybovat kolem, začne se obírat a už pak platí ten peníz a ne to, o čem vlastně je řeč. Čili mám takovou nedůvěru ke všem těm, kteří si razí takový pevný pojmy, který nemají žádné... prostě je to takový rigidní geometrický systém jako u *Spinozy*.

Jiný hlas: No ale já vím, že to je... Já vám rozumím úplně, ale možná by bylo lepší teda opravdu nějaký ty texty, aby neskočil do toho...

Hejdánek: No a pak udělat večery, kde by si každé ty problémy, který tam nemá ujasněný... to je fakt, to je mnohem rychlejší. Ale chtěl jsem říct ještě jednu věc. Nastane problém, jakěj bejval před dvěma lety, že totiž já některý pondělky tady nebudu. Takže já bych byl docela rád, kdyby se něco mohlo číst v těch večerech a diskutovat o tom, abych u toho nemusel bejt. A potom by udělal někdo souhrn a pokud by vznikly nějaké věci, nějaké dotazy na mě nebo námítky, tak až bych přijel, tak že bych... Takže konat se to bude normálně a někdy to bude beze mě. Tenkrát jsme to řešili tím, že jednak jsme zvali hosty, jednak tady byla samoobsluha, že se probíralo něco, tenkrát jsem to dával Honzovi na starost, ten na to trochu kašlal potom. Ale mohli bychom se nějak domluvit, jak by se to dělalo. Takže by bylo s výhodou buď to, co jsem navrhoval já, že v těch večerech by se tady četl ten *Jaspers* v tom překladu, jakěj je, ještě si zkusím přes prázdniny trochu něco na tom upravit, aby se to dalo přepsat, aby to bylo k dispozici po kouskách aspoň. Anebo v tom druhém případě, že by se četly texty, který jsou starší a kde je to zhruba... ono jich je víc. Já myslím, nejvhodnější by byla ta *Nepředmětná skutečnost* a *nepředmětné myšlení*, ale například je to v tom textu, co jsem psal Ruppertovi k pětapadesátinám, je to v té polemice s Hüblerem, je to v polemice se Zdeňkem Neubauerem, je to teď v tom posledním v *Pojetí pravdy a meontologické předpoklady*.

Jiný hlas: Ale víte, ono totiž v tom vašem o té nepředmětnosti, to prakticky má asi osmdesát stran, tak tam je prakticky zachycený celej začátek, kterej jsme dělali. To si myslím, že pro ně ty ostatní texty, to je to samý, co tady bylo, kdežto tam je to opravdu zgruntu celý vzato a to je nejsrozumitelnější asi.

Hejdánek: Možná, možná. Já stejně to chci předělávat, poněvadž jsem to právě nemínil pustit, poněvadž se mi to nelíbí, je to ještě takový hrozně neohrabaný. Ale jako pracovní by to klidně... to je pravda. Takže v těch večerech, kdy tady nejsem, tak by se mohlo dělat tohleto. Někdo by byl pověřen tím, že to zreferuje, že něco o tom udělá, aby ostatní si něco řekli.

Jiný hlas: Kromě tohoto ještě vždycky slibuješ a já si říkám, když tady proběhne nějaká přednáška, jak jsi říkal, že to pustíme znova a jak jsi dělal vloni na jaře, to tady musí být.

Hejdánek: To se musí zpracovat, ale už jsme s tím začali. Tak například teď během prázdnin bude připraven... jednak je ten *Rickert*, k tomu je možno, ten je udělaný, ten vyšel v tom *Kritickém sborníku*, čili to je možno číst a k tomu diskutovat. A teď bude ten *Gliksman*, kterej mně se zdál velice zajímavý, takže ten bude taky a pak budou další a prostě budeme se postupně vracet k těm důležitým přednáškám.

Jiný hlas: Včetně *Otmana*?

Hejdánek: Včetně *Otmana*.

Jiný hlas: Jó, *Otmana*. Ale jistě jich bylo víc za ty léta, který stojí za to.

Hejdánek: Jistě, to je pravda. Já bych byl teda rád, kdyby se někdo našel vždycky a vzal si něco na starost a udělal z toho... ono to většinou je překládaný, takže je potřeba znát tu řeč, teď ještě ten překlad trochu vylepšit a udělat z toho... a mohlo by to jedno po druhým být k dispozici. Pouštět si to, to je opravdu náročné časově, ale zadruhé ono špatně se tomu naslouchá, někdy je to přes sebe a tak, ale je to důležitý materiál, kterej by se dal zpracovat a pak by z toho něco pozitivního mohlo vzejít. To je pravda, je možnost se k tomu vrátit. Pak jsou taky jiný přednášky jinde dělaný, který bychom si tady mohli takhle pustit ty večery, kdy tu nejsem.

Jiný hlas: Ty jsi vždycky říkal, že stačí jen precizovat pojetí pravdy jiný a že třeba pozitivní koncepci vypracovat pravdy, tak tam by ses mohl kousnout do pozitivní koncepce už.

Hejdánek: To by bylo hrozně... já vím, že se tam můžete taky zapojit, jak jsme se tenkrát o tom dosti přeli.

Jiný hlas: V souvislosti s ním? Ale ne odděleně, ale v souvislosti.

Hejdánek: Já jsem sliboval, že – on tady zrovna není ten, kdo by mě mohl uhánět – sliboval jsem, že najdu nějaké texty. Taky by se mohlo občas poreferovat třeba k tomuhle. Bylo by dost důležité se seznámit s nějakými studiemi *Brochovými*, který kromě těch románů, který byly přeloženy a vyšly a jako zřejmě moc lidí to nečte, tak ještě napsal takové eseje, který jsou vynikající. Myšlenkově teda neobyčejně hluboký a k této věci teda tam taky – ono to tam je nejenom teda pravda a lež, ale taky dobro, zlo – celá ta antihodnotová, *antikristovská*, že *antikristovská* problematika aplikovaná na umění především a i jiné na sociální sféru a tak dál. Ten poukaz na to, jak všude tam, kde vznikne nějaká hodnota, okamžitě vzniká pahodnota, přiměřená, která se tváří jako hodnota. A jak je to čím dál obtížnější to rozlišovat, protože čím dál ty pahodnoty se snaží vypadat jako hodnoty. Což je právě teda otázka u té lži. Lež, kterou každé pozná, je k ničemu, to není nebezpečná lež. Nejnebezpečnější je ta lež, která se nejvíc podobá pravdě. To je taková zvláštní, takovej zvláštní *paradox*, že je to omyl vidět svět černobíle. Protože černá a bílá se strašně snadno od sebe rozlišují. Ten problém je, že pravda a lež se čím dál přibližují. A přitom ta lež je čím dál víc lží, čím více se přibližuje té pravdě. Protože v tom je právě lži, že se přibližuje pravdě. Ne v tom, že je opakem pravdy. No a tenhle ten problém teda tam neobyčejně půvabně řeší ten Broch, takže to bychom si mohli taky zařadit někdy.

Jiný hlas: To by se mělo stihnout.

Hejdánek: Proto jste, proto například rok dělat věci takové jednotlivé a bez systematické souvislosti, jako teď například s tou *kosmologií*. To prostě tam se ledacos dalo zařadit, ale muselo to mít nějakou takovou souvislost, návaznost, muselo to mít linii. No ale taky můžeme, když tenkrát tady byly ty těžké intervence, no tak ta fluktuace byla příliš velká, než abychom mohli uspět s nějakou *kontinuitou*, tak jsme dělali jednotlivé večery samostatná témata. Můžeme to tak udělat, nebo zařadit to střídavě někdy.

Tak návrhů tady bylo už řečeno dost, tak se musíme ale umístit. Totiž pokud by teda došlo k tomu, že bysme se vztáhli k těm textům, tak by bylo dobré to vědět, aby se to realizovalo pro ty lidi. To je důležité. A druhá věc s tím Jaspersem, no tak to si myslím, že ty dvě věci by, já třeba podle mého, mohly být.

Jiný hlas: To stačí, dost předsevzetí.

Hejdánek: Jo, takže my se... tuhle tu pravdu a tu lež si necháme na příště?

Jiný hlas: Ne, to až po Novém roce, po vánocích.

Hejdánek: Ale to se tam dá zařadit do toho.

Jiný hlas: Ne, předtím jsi říkal, že se na to nedá jen tak odpovědět, že je nutno celý rok tomu věnovat přinejmenším.

Hejdánek: Rok se neze... ale že to důkladně, že to nejde jednoduše v několika větách odpovědět, no to nejde. No ale večer už by stačil, nebo dva. Ten poslední ano.

Jiný hlas: Vy jste hovořil o tom nehybném, jestli to nehybné vůbec jako může působit a tak dále. Nelze zde přistoupit taky na ten pohled, o kterém jsme hovořili my vzhledem k pravdě, že když chceme předmětně hovořit o pravdě, tak ta pravda je ničím? Lépe řečeno to ryze nepředmětné, pokud se o něm hovoří předmětně, tak je ničím. Stejným způsobem by nám někdo mohl namítat, když se přistoupí k tomu nehybnému jakoby z roviny té pohyblivosti, no tak pak se dochází k takovýmto *absurditám*. Že by se ten pohyb toho, který dává to nehybné těm věcem, měl chápat zásadně jinak, než jak se chápe normálně v rovině pohyblivých věcí, nebo já nevím, jak ty roviny tam nazvat.

Hejdánek: Ano. Ano, no tohle je pojetí Tomášovo, který chápe to stvořitelské slovo jako něco, co se stává událostí teprve s tím stvořením. Ale samo ale je si vlastně odedvždy připraveno a nemění se a tak dál.

Ovšem to je jistě dobrý úmysl, ale já si myslím, že v žádném případě nelze, pokud tam nezavedeme pojem nepředmětné skutečnosti a tím jakousi přehradu nepostavíme proti usuzování po té vnější předmětné stránce, no tak nemůžeme uhnout od toho, že jestliže tady je nějaké absolutní jsoucno, které ovlivňuje běh světa, že to ovlivňování je pokaždé jiné. My bychom mohli teda si představit, že to je pokaždé jiné proto, že v průběhu toho vývoje světa se na totéž reaguje jinak. To jest, řekněme, že by nějaká primitivní *civilizace* našla *Eukleidovu geometrii*, teda ten jeho systém geometrie, zapsaný v řečtině. Ta *civilizace*, řekněme, by to považovala za posvátný svitek a nezničila by to.

Hejdánek: Nejdřív to považuje za relikvii, za *tabu*, nesmí se toho nikdo dotknout. Potom vyvine sama písmo, a těm nejlepším, kněžím, kteří s tím mají co dělat, už je jasné: aha, ty klikyháky, to bude asi písmo. To je vše, jak na to mohou reagovat.

A potom vyvinou určitou koncepci jazyka, gramatiku, rozpoznají ještě jiné jazyky a řeknou si: aha, to bude nějaký jazyk.

Najdou ještě něco a objeví, jak se to dá číst. Objeví to tam, kde to není geometrie, kde jsou lidská slova. Té geometrii ale pořád ještě nebudou rozumět.

Posléze si sami vyvinou způsob přemýšlení, který je přiměřený, a pochopí: aha, to je geometrie. Teď jsem to vylíčil možná špatně, možná by to bylo přehozené, ale jde o to, že svitek je od začátku jeden a tentýž, nemění se, a přesto se reakce na něj vyvíjí. Takhle by bylo možno si to představit.

Jenže tím musíme, kdybychom to chtěli takto vyložit, opustit představu, že zdrojem všeho nového je ten svitek. Pak nemůžeme to absolutno považovat za eminentní příčinu celého světa a všeho nového, co v něm vzniká.

Jiný hlas: Ne, tohle jsem tak nemyslel. Myslel jsem to tak, že to neměnné působí, ale není to působení v tom smyslu, jako když působí jedna věc na druhou. Je to působení, na které usuzujeme až na základě zpředmětněného pohybu věcí. To působení samo je jistým způsobem, použijí-li naši terminologii, působením nepředmětným. My bychom je právě chtěli zpředmětnit, a tím, že toto působení nepředmětného chceme zpředmětnit, docházíme k absurditám.

Hejdánek: Počkej, ale to je ono. Jestliže je něco nepředmětné, nemohu o tom předmětně vypovídat, že je to neměnné.

Jiný hlas: To by mohla být chyba v tom posledním kroku, kdy se to někdo pokusil vyjádřit neobratně. Ale zase je to zakotveno v samých počátcích řecké filosofie.

Hejdánek: No jasně, ale když to dotáhneš do konce, došel bys k tomu, že oni vlastně tenkrát už říkali to, co my dnes říkáme neobratně.

Jiný hlas: K čemu to je. Buď to říkali neobratně a mysleli totéž co my, nebo to říkali špatně. Každopádně jde o to, jak je to ve skutečnosti a k čemu se budeme hlásit.

V tom výkladu, který tu byl podán, mi tahle rovina chyběla. Zda to tak u nich nemohlo být. Je to podrobeno dost ostré kritice, někdy to bije do uší, že mohli připustit takové paradoxy. Snad si toho

museli být vědomi. A jestliže si toho byli vědomi...

Hejdánek: Víte, ono to má takovou rigidní podobu, kterou to nabylo u dalších generací tomistů. Tomáš se aspoň pokoušel to vždycky znovu nějak říct, ale vracelo se mu to a byl vtěsnán do tradice. Občas se pokoušel z toho vymknout, což je obtížné. Ale ti další se už vůbec nepokoušeli. To je věc, která musí být podrobena tvrdé kritice a odmítnutí. I když se ukáže, že na samém počátku to tak rigidně míněno nebylo.

Jiný hlas: Samotná *theologie* biblická se o toto nemůže nikde opřít. Jediná věc, která se tak interpretovala, bylo, že Ježíš Kristus je tentýž včera, dnes i na věky. Interpretovalo se to tak, že je to něco, co existovalo odjakživa a nikdy se neměnilo. Ale to je interpretace slova „tentýž“. Je to problém identity. To, co je totožné samo se sebou, neznamená, že se nemění.

Hejdánek: Ano, to je nárok na každého myslitele. Jestliže odmítne tu *arché* presokratiků – tedy to, co zůstává beze změny uprostřed změn, z čeho věci vznikají, do čeho zanikají a co zůstává stále stejné – tak je otázka, jak je vůbec konstituována identita, například lidské osobnosti. Jak to, že já jsem já od narození až do smrti? Pak nemůžu garanta té identity hledat v tom, co je celou dobu stejné, například v kostře. Ta roste. Hledat identitu v tom, co se nemění, je absurdita – hledat identitu živého člověka v něčem neživém. Život je změna.

Jak tedy založíme tu identitu? Museli bychom jít krok za krokem. Co je to událost, co je to událost schopná reakce na jinou událost, schopná se ze svého znějšnění vrátit sama k sobě? Došli bychom k tomu, že identita je konstrukce, produkt. Není to něco, co je člověku vlastní od začátku. Člověk si identitu buduje a musí ji udržovat tím, že se k sobě neustále přihlašuje. To je identita osobnosti. Ne v tom, co se nemění, nýbrž v tom, že člověk dodržuje sám sebe. Pokud se člověk v každém prostředí chová jinak, ztrácí identitu. Takže to je potom vážný filosofický problém, co to ta identita je. Ale v žádném případě to nemůže být řešeno tím, že identita spočívá nebo je garantována, založena v tom, co se nemění uprostřed mě. Totiž jak by se ještě muselo pak ukázat, jak je schopno to, co se nemění, i kdybychom ukázali, že je něco, co se nemění, tak jak je schopno to, co se nemění, integrovat to, co se mění? Jak by to bylo možné? To bychom našli něco, co tam zůstává jako šutr v bitvě. Šutr se taky nemění, ale copak ten šutr je schopen tím, že se nemění, garantovat jednotu té bitvy, že to je bitva, že to má smysl? To je nesmysl. V tom všem jsou takové předsudky těch prvních filosofů, které nám pronikly do krve tak, že už o tom nepřemýšlíme a myslíme, že to je odpověď na otázku. A ona není.

Jiný hlas: Ono tady s tím vzniká spousta dalších otázek. Já jsem si ty své otázky sice zapomněl doma, ale teď, když o tom hovoříte sám, třeba o té identitě. Identitu toho člověka... člověk je podle té naší terminologie integrovaný jsoucno. Ale tu jeho integritu taktéž mohu provádět já navíc. Kromě toho, že ten člověk sám je integrovaný jsoucno, tak já o něm vypovídám, tak mohu provádět jeho integritu ještě mimo jeho vlastní integritu.

Hejdánek: Nejen, když o něm vypovídáte. Já nevím, co myslíte, ale člověk nemůže sám sebe integrovat bez pomoci druhých. Právě že druzí ho považují za téhož, tak tím jsou základní oporou toho, že on může být týmh v tom smyslu integrity osobnostní, nikoliv neměnnosti.

Jiný hlas: No, ale přece ta integrita toho člověka je nezávislá na tom, jestli on je si své integrity vědom, nebo není. Jako strom, ten je taky integrován.

Hejdánek: Moment, integrita biologická, jo. Ale člověk přece není jenom živočišný organismus. Člověk je taky způsob jednání, chování, způsob myšlení a to musí být taky integrováno. A jak by to bylo integrováno bez vědomí?

Jiný hlas: To teď potom nakonec nevím, vždyť člověk si přece té své integrity nemusí být vědom.

Hejdánek: Když není vědom, tak není integrován.

Jiný hlas: Ale to by byla integrita prováděná ve vědomí. Ale mně jde o tu integritu jako integrované jsoucno, aniž by to bylo míněno tato integrita.

Hejdánek: To znamená, vy chcete vědět, jak je člověk integrovanou bytostí, když je v bezvědomí?

Jiný hlas: Ne v bezvědomí, to ne.

Hejdánek: Když má nějaké vědomí, tak to vědomí musí být integrováno taky do té jeho bytosti. To

nemůže být neintegrován.

Jiný hlas: Ano, to vědomí je integrováno do té jeho bytosti, ale to ještě neznámá, že on v tom svém vědomí sebe integruje.

Hejdánek: To znamená! Jinak to není možné. Kdo by to vědomí integroval, než to vědomí samo?

Jiný hlas: Mně jde o to, že se domnívám, že u člověka je integrita ještě jiného druhu, tak jako je u toho stromu nebo u opice. Hromada cihel není integrována, tu integritu musím provést já. Ale člověk je se svým vědomím, se vším, co má, je sám integrován bez toho, že by si toho byl vědom ve vědomí, že by sám sebe ještě ve vědomí integroval.

Hejdánek: Tohleto budu velmi oponovat. To je ta nízká integrita, to je ta *anima vegetativa*, jak se to říká, *anima vegetativa*, tak to je u stromu.

Jiný hlas: Ale do téhle integrity je také zahrnuto to vědomí toho člověka.

Hejdánek: To není.

Jiný hlas: Ale přece něco jiného je integrita, která se provádí ve vědomí, a něco jiného je integrita...

Hejdánek: Podívejte se, schizofrenik je integrován jako strom určitě a je dokonce integrován jako zvíře. Ale není integrován jako osobnost, protože ta integrita tomu vědomí chybí. Člověk je to všechno. Člověk není jenom vegetativní ani jenom animální, nýbrž je taky duch. A ten duch musí být taky integrován a ducha nelze integrovat z pozice stromu nebo z pozice zvířete. Duch se musí organizovat sám. Čili jestliže mluvíme o integritě lidské osobnosti, tak ta integrita musí být provedena za pomoci vědomí a ve vědomí taky. Nejen, ale taky. Jinak není integrován.

Jiný hlas: Já chci právě rozlišit dvojí druh integrity.

Hejdánek: No vždyť jsem vám to připustil, trojí. Vegetativní, animální, to už *Aristotelés* říkal. Můžeme to ještě rozlišit ještě u bakterií.

Jiný hlas: Já míním opravdu jeden druh, který se provádí ve vědomí. Jako když vypovídám o nějaké epoše, dejme tomu o renesanci a tak dále, tak já provádím integritu této události. Já ji integruji, ale integruji ji ve vědomí. Ona sama o sobě ta událost není integrována. Stejným způsobem já mohu integrovat také sebe. Ale ještě je druhá integrita, o které se domnívám, že tady tak bylo hovořeno, což je dejme tomu integrita stromu nebo zvířete. Hromada cihel není integrována, tu integritu musím provést já. Ale člověk je se svým vědomím, se vším, co má, je sám integrován bez toho, že by si toho byl vědom ve vědomí, že by sám sebe ještě ve vědomí integroval.

Hejdánek: Tohleto budu velmi oponovat. To je argument, který jsem poprvé četl u *Somervella*, což byl americký marxista, a já jsem to dostal za úkol na *Rejchrtově semináři* zreferovat. Který říkal, myslím, že nebudu daleko od toho, i když maličko to je na jiné rovině, že tam byl argument, že věci jsou, jak jsou, nikoli díky našemu vědomí. Proč? Protože my sice můžeme poznávat, jak probíhá proces trávení, ale naše vědomí k tomu procesu trávení není zapotřebí. Našeho vědomí není zapotřebí. To znamená, my nemusíme vědět, jak se správně tráví, a stejně nám to tráví, nebo netráví. Jenomže on to aplikoval na oblast logiky a tvrdil, že stejným způsobem správně logicky myslíme, nebo nemyslíme, podle toho, jako trávíme nebo netrávíme. A kromě toho můžeme rozpoznávat, jaká jsou správná pravidla logického myšlení, logická pravidla myšlení. Ale úplně nechal stranou, že logicky myslet nemůže člověk, který nezná pravidla myšlení. Že prostě to je základní rozdíl v myšlení od trávení, že trávení nemůžeme ovlivňovat přímo soustředěním – ve východních tradicích sice tvrdí, že ano, ale to nechme stranou. Nemůžeme ho ovlivnit, ale když si prostudujeme logiku a naučíme se logicky myslet, tak naše myšlení pak může probíhat podle těch pravidel. Tam není nepřekonatelná hráz, protože myšlení je něco jiného než vegetace a než živočišný život. Myšlení skutečně je schopno se spravovat kritérii, která si samo stanoví nebo která uzná. Ten rozdíl tam je. Takže není pravda, že existuje nějaké přirozené logické myšlení, které logika jenom popisuje. Nýbrž logika je normativní věda, která říká, jak se správně logicky myslí. A když člověk logiku nastuduje, tak teprve umí logicky myslet, jinak se dopouští logických chyb.

Jiný hlas: I to dítě to s tou židlí logicky myslí, aniž logiku nastudovalo.

Hejdánek: No dobře, protože se to naučilo od jiných a tak dále, poněvadž je možné se naučit hrát šachy,

aniž studujete literaturu, ale jediné od jiného šachisty. Ale v žádném případě není šachová hra lidem vrozená.

Z toho teď chci udělat závěr pro naši diskusi. Vědomí je totiž samo o sobě takové rozbředlé. Jsou to uplývající stavy mysli. Tady nějaká vzpomínka, nějaká asociace, prostě se to hemží. To žádný pořádek nemá, ten pořádek je do toho třeba zavést.

Člověk může být *vegetativně*, to jest co do růstu orgánů a [nesrozumitelné]

--- (1985-06-24 Filosofická kosmologie XXVIII (1)_28-1b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: 24. 6. 85, *Kosmologie* 28.

Hejdánek: Viděli jste, že když mluvíme o nepředmětné skutečnosti, že tu a tam místo toho jsme mluvili o pravdě, tak že jsme mířili jistým směrem a že několikrát jsem se ohradil, aby to nebylo chápáno jako pokus z mé strany nahradit slovo Bůh těmito termíny. Že by za těmito termíny v pozadí přece jen zůstal Bůh, tedy ta realita označovaná slovem Bůh.

To proto, že se domnívám, že existují důvody, především filosofické, ale po mém soudu také teologické – a je možno řadu teologů citovat v této věci – důvody, proč škrtnout slovo Bůh z řady používaných termínů. Protože to je termín nejenom nábožensky zatížený, ale vysloveně nerozlučně spjatý s religiozitou. A po mém soudu jsou vážné důvody, proč se domnívat, že navazovat na křesťanství, což jest navazovat na evropskou civilizaci – nebo lépe bych to měl říct: navazovat na evropskou civilizaci, nenechat to bohatství, které je v minulosti evropského myšlení, ladem, to znamená navazovat také nejen na Řeky, ale také na hebrejskou tradici – že tohleto neznamena polknout i religiozitu, obecnou religiozitu. Že je možno a jsou důvody, proč to udělat, rozlišovat mezi křesťanstvím a náboženstvím a křesťanství nepovažovat za náboženství. To znamená, jestliže se k tomuto vrátíme, pak ta religiozita, která v tradici křesťanské existuje, je jenom vnější nános, je to jenom dobová záležitost. Jestliže v současné době religiozita buď je zmarněna, nebo jestliže můžeme mluvit o nějaké renesanci, tak vždycky jenom ve spjatosti s nějakou dekadencí, to je můj dojem.

Takže je důvod, proč očišťovat tu křesťanskou tradici, vůbec evropskou tradici. A jestliže tedy budeme očišťovat evropskou tradici od *metafyziky*, tak že máme důvod, proč ji očišťovat od religiozity. Poněvadž *metafyzika* a religiozita spolu jsou spjaty historicky a jestliže se chceme dostat k něčemu podstatnému, co najdeme za nánosem nebo pod nánosem, tak musíme na obě strany. Tedy máme důvody, proč škrtnout slovo Bůh a filosofickou kritiku zaměřit mimo jiné také proti religiozitě.

Zejména pak filosofie, která má hlubší afinitu ke křesťanské tradici a která samu sebe chce chápat jako *reflexi víry* – a to by potřebovalo podrobnější výklad, ke kterému se dostaneme v té druhé části a eventuálně, jak navrhu, v příštím roce – pak to znamená, že tato filosofie tím spíš se musí tou věcí zabývat.

Přitom si nepřestáváme být vědomi toho, že tím nechceme škrtnat skutečnost, k níž ta hebrejsko-křesťanská tradice mířila ve své polemice s obecnou religiozitou, kterou nazývala buď pohanstvím, nebo ještě předtím to bylo sloužení bohům cizím. A dostáváme se tak do takové trochu pochybné situace. Vzpomínáte si možná, jestli znáte *Hovory s TGM* od Karla Čapka, tak že tam na jednom místě Čapek se snaží prodat Masarykovi *pragmatismus*, snaží se mu ukázat, že vlastně to, co Masaryk říká, je ve shodě s *pragmatismem*. Karel Čapek je náš jedinej *pragmatista* tady, jako doktorskou práci napsal studii o *pragmatismu* a vydal to také. A Masaryk se tak nerudně k tomu vyjadřuje a Čapek to chce zachránit a říká, že sám James říká, že *pragmatismus* je jen nové slovo pro staré postoje. A Masaryk opět pokračuje nerudně: „Nemám rád nová slova pro staré věci.“

No tak do téhle nepříjemné situace se teď já dostávám, když chci pro starou věc zavést nový název, například nepředmětná skutečnost nebo ta... Ale právě ta stará věc, to je nejasná záležitost. Proto je to nutné. Kdyby to byla stará věc, která zůstane a byla obecná jednota v tom, jak ji chápat, tak by to bylo zbytečné. Ale ten nový termín je nutnej právě proto, že ten starý termín je zatížený významama, který je třeba likvidovat, který je třeba odbourat. Tak to je pak ten důvod, proč užívat pro staré věci nových názvů.

Když budeme tedy v dalším mluvit o pravdě, pokud se to hodí, a nebo o nepředmětné skutečnosti, tak je třeba udržet v paměti, že tím chceme mýnit to, co dřívější tradice – ale hebrejsko-křesťanská, ne všeobecně – míní slovem Bůh. Ale nikoliv co různé náboženské směry mínily slovem Bůh, bohové, božstva a podobně. Ten rozdíl uvnitř té zdánlivé religiozity, ta specifická tradice hebrejské a potom křesťanské, přičemž ta křesťanská v této věci znamená úpadek proti té hebrejské, znamená jakési oživení religiozity, i když tam něco podstatného zůstává, ale navrch je to takové spohanštění *de facto* té hebrejské tradice. Tedy míníme tu tradici specificky proti obecné religiozitě se zaměřivší, tradici hebrejsko-křesťanskou, která zdaleka nepokrývá všechny proudy a složky tradice ani izraelské ani křesťanské. Čili je to tradice, která se najde v té izraelské minulosti staré, v té izraelské antice, ale ne tak, že by všechno, co tam je, patřilo k této tradici, na kterou navazujeme. A podobně v křesťanství tam je spousta té religiozity znova. A je třeba velice pečlivě vybrat právě tu červenou nit, kudy ta jedna tradice vedla, na kterou chceme navazovat. Čili nejenom, že to není navázání na obecnou religiozitu, ale není to navázání ani na obecné hebrejství a obecné křesťanství.

Pod vlivem řecké metafyziky se ujalo pojetí, které Boha chápalo jako absolutní skutečnost. To potom proniklo do středověké filosofie. Nejenom středověkou, už starověkou, do otců, ale zejména pak ve středověku. To jest Bůh byl chápán jako absolutní skutečnost, jako nejvyšší jsoucno.

Ještě je odděleno, co to znamená absolutní, *absolutus*. Je oddělený. Když každý rok ve spolku výbor předkládá třeba účty, tak se dává absolutorium. Co to znamená? To znamená, schvaluje se to až po tu dobu schůze a to další je odděleno od toho dosavadního hospodaření. Čili absolutní skutečnost je skutečnost, která je oddělená, je zbavená veškerých vztahů k něčemu dalšímu. To nejvyšší jsoucno je odděleno, odloučeno od všeho ostatního jsoucna.

Toto pojetí bylo zejména pod vlivem Aristotela potom od toho 12. století v tomismu vedeno k tezi, která se už najde u Aristotela, *semper movens sed immotum*, stálý hybatel, sám nehybný. A tato teze vede ovšem k četným rozporům a konfuzím. A my si dnes chceme trochu všimnout argumentace Charlese Hartshorna, to jest onoho už několikrát zmiňovaného amerického profesora filosofie, který byl prvním asistentem Whiteheadovým, když po penzionování v Anglii byl pozván do Spojených států a začal tam přednášet filosofii. Jeho prvním asistentem byl právě Hartshorne. A tohoto Hartshorna poslouchal Rorty, který tady teď byl podruhé. Rorty taky přinesl tu knížku, kterou jsem si přednedávnem dal, takže budu jenom tady z toho citovat a můžeme se k tomu někdy jindy třeba vrátit, když bude zájem. Ta knížka původně vyšla roku 48, z které to cituju, a pak byla několikrát ještě vydána znovu.

Celá koncepce stojí a padá se starým antickým předsudkem, že to, co se nepohybuje – to jest ta koncepce, kterou kritizuje Hartshorne – předsudkem, že to, co se nepohybuje, je vyšší a lepší než to, co se pohybuje. Nehybnost je božská. Tento předsudek byl odedávna spjat s jiným předsudkem, totiž že pouze to, co nevzniká ani nezaniká, a tudíž nepodléhá žádné proměně, je vskutku jsoucí. Zatímco to, co vzniká, i kdyby to vznikalo neustále, říká Platón, nikdy se jsoucím nestane, nikdy není jsoucí. Kdybyste hledali ten doklad, je to v *Timaiu* na 31. stránce českého překladu. Tedy ještě zopakuji, ten základní předsudek je, že pouze to, co nevzniká ani nezaniká, je vskutku jsoucí. Zatímco to, co vzniká, i kdyby to vznikalo neustále, nikdy se jsoucím nestane, nikdy není jsoucí.

Vzniká tak závažný problém, jak může něco, co se nemění, hýbat něčím, co se mění? Připusťme moderní myšlenku vývoje. Může nehybné pohybovat tím, co se vyvíjí, způsobovat vývoj? Tak si to představoval Aristotelés. Aristotelés si především představoval vývoj jako vtiskování formy neforemné, tedy nesformované *hýlé*, hmotě. A ta forma, která byla vtištěna té bezforemné hmotě, ta forma už od počátku je tady připravena, aby byla vtištěna té hmotě. Představoval si to tedy tak, že zatímco ta hmota, ta *hýlé*, to je ten beztvarý proud dění, kterému je tou formou dávana jistá podoba, a tak vznikají věci, bytosti i člověk.

No a tak se můžeme ptát: může nehybné pohybovat tím, co se vyvíjí, přiměřeně právě dosaženému stupni vývoje? To je ta naše otázka. Jestliže působí ta forma, tak přece musí jinak působit na začátku, když je ještě zájíc v zárodku, pak jinak musí působit ta forma, když se ten zájíc už narodil a je v tom

pelechu tam. Jinak musí působit, když je malý zajíček, ale už začíná žrát, okusovat trávu, a jinak, když už je skoro dospělý a tak dál. Ta forma v každé té etapě toho vývoje přece musí působit jinak. Kdyby působila vždycky stejně, tak by to bylo dost blbé. To je nedomyšlenost u Aristotela. To by, jestliže tu otázku postavíme takto, znamenalo, že ten předpoklad, že to nehybné může pohybovat něčím, by znamenal, že v průběhu času ono nehybné pohybuje tím, co se mění, ale různě. Když víme, že se to mění, a když to, co se mění, má podobu vývoje, čili je to vývoj, který má jakousi kontinuitu, tak v každé etapě toho vývoje musí to neměnné působit jinak. No a to nutně vede k závěru, že ono nehybné se samo musí nějak měnit, neboť se mění jeho působení. Samozřejmě proti by tomu měli jak Aristotelés, tak tomisti námitky, ale mám dojem, že domyšleno tento argument platí. Je tu ovšem ještě jedna neméně závažná věc nehybné, chápané jako absolutní, *absolutum*, je podle definice nerelativní. Co to je relativní? To je to, co je ve vztahu. Absolutní, to je to, co je bez vztahu. Čili nehybné jako absolutní je nerelativní, to jest je bez závislosti, bez vztahu, vázanosti na cokoli jiného. Ale jak může být ono nehybné nezávislé na daném stupni vývoje, když hýbe proměnlivými skutečnostmi přiměřeně onomu dosaženému vývojovému stupni? To jest nezávisle na tom, jakého stupně právě bylo dosaženo. To, co se nemění, nemůže ani reagovat. To jest nemůže přijmout žádnou informaci o současném stavu vývoje té věci, kterou ovlivňuje. Tady ještě by bylo možno to překlenout tím pojmem předzvědění, který byl rozpracován v té středověké teologii a ještě to doznívá na začátku nového věku. Předzvědění a předurčení, to jsou ty dva základní pojmy. A zejména, jestliže tedy nemůže reagovat, když se nemění, nemůže reagovat, nemůže přijmout informaci, nemůže na žádnou takovou informaci, i kdyby ji mohl dostat, nikterak odpovědět přiměřeně. Nýbrž jenom stereotypně nanejvýš. Ale ani to nemůže stereotypně odpovídat, prostě vůbec nemůže odpovídat. Poněvadž *absolutum* je neměnné, jakápak odpověď? I sama odpověď by byla změnou, pohnutím, a tedy by byla porušena ta nepohnutelnost, nehybnost, a navíc i ta reakce, která by umožnila přiměřené působení v daném okamžiku vývoje, ta reakce by byla dalším pohnutím, další změnou. Hartshorne to vyjadřuje asi tak: Právě nastalou situaci světa – on tady teď mluví o světě vůbec, to je už problém Whiteheadův – právě nastalou situaci světa nazývá Hartshorne *aktuální totalita*. To je svět, jak teď zrovna je. *Aktuální totalita*. Je to něco jako kompletní prezenční průřez veškerenstvem jsoucího. Prezenční, to jest za předpokladu – zatím nechme kritiku stranou, co to je prezenční průřez, to je absurdum. Podle Einsteina je to vyloučená věc. Ale zatím to nechme stranou. Je-li nejvyšší jsoucno příčinou, a to eminentní příčinou všeho ostatního jsoucího, které je proměnlivé, je *ergo* příčinou všeho nového, říká Hartshorne po Whiteheadovi. To je takové dotažení Whiteheada. Jestliže je nejvyšší jsoucno příčinou všeho, pak je eminentní příčinou všeho nového. To, co tu nebylo, co ještě teprve teď vzniká, co vzniká v průběhu vývoje. A to příčinou, která podle toho, co můžeme pozorovat, musí být v každém okamžiku schopna, jak říká Hartshorne, intuice aktuální totality. Je schopna nahlédnout tento současný stav a zasáhnout vhodně. Ne odvěků furt stejně zasahovat, nýbrž zasáhnout přesně v tom okamžiku, aby to bylo vhodné. Čili nejvyšší jsoucno musí být schopno intuice aktuální totality.

Řečeno naší terminologií, musí být toto nejvyšší jsoucno schopno reagovat na momentální situaci světového vývoje. No a platí-li, že nejvyšší jsoucno je schopno reagovat na momentální stav v dějinách světa, v dějinách přírody a v dějinách dějin, pak to znamená, že není absolutní ve smyslu naprosté oddělenosti ode všeho, co se ve světě děje. Nýbrž je relativní, neboť je schopno se vztahovat, vztah je *relatio*, vztahovat k tomu, co se právě děje. Absolutní znamená netečný. Naproti tomu vnímavý nutně znamená schopný být ve vztahu, v relaci, a tedy relativní. To je Hartshornův argument, sestručený a místy formulovaný jinak než jeho slovy. Jestliže ono nejvyšší jsoucno je schopno přijímat informace o daném stavu světového vývoje, musí se samo měnit a dokonce vyvíjet.

Jiný hlas: To už je ten paradox, ne?

Hejdánek: Není. Není. Ale jestliže se svět vyvíjí, no tak to znamená, že nemůžeme připustit, že by nejvyšší jsoucno, které ten vývoj způsobuje, se samo nevyvíjelo.

Jiný hlas: To jde v určitým směru.

Hejdánek: Ano, ano. Nejenom změna, ale dokonce vývoj. Nemá-li být tento vývoj závislý na vývoji světa,

musí mu předcházet. Bude pak platit nejenom to, že Bůh nebo pravda nebo absolutní skutečnost nebo nejvyšší jsoucno je poslední příčinou všech účinků, říká Hartshorne, že poslední příčinou, to *ultimum principium*, poslední počátek, nýbrž také platí obráceně, že je nejvyšším a posledním účinkem všech příčin.

Jiný hlas: Ale před chvílí jste říkal, že to dění světa musí předcházet té změně a vývoji toho Boha.

Hejdánek: To je paradox. Nemá-li být jenom závislý na vývoji světa, musí mu předcházet na jedné straně, ale na druhé musí přece na něj reagovat, to jsme řekli už předtím. Čili jednak musí nejvyšší jsoucno nebo Bůh a tak dále – samozřejmě to je filosofická kategorie u Whiteheada nebo u Hartshorna, to není ten Bůh, o kterém mluvíme v křesťanské tradici nebo v jakékoli jiné, to je filosofická teologie, co on tam... čili on tady dokazuje, že jestliže má být příčinou všeho, tak je eminentní příčinou všeho nového. To znamená, že všude tam, kde vzniká něco nového, všude tam je on tou poslední příčinou.

Tedy, to znamená ale, že se musí přizpůsobovat daným okolnostem. On nemůže to nové strkat někam, kam se nehodí, že? On nemůže stvořit, řečeno velmi absurdně, stvořit pstruha na vrcholu Himálaje. To nejde. On se musí přizpůsobit situaci, že?

No, ale teď, když se přizpůsobuje situaci, to znamená, že musí tu situaci sledovat, jak ona se vyvíjí. Čili byl by vlastně ovlivněn vývojem světa. Jeho vlastní vývoj je ovlivněn vývojem světa. Nemá-li být jenom produktem vývoje světa, tak musí mu také předcházet. To znamená, vrátí se k tomu, že to je ta eminentní příčina.

A proto, když se to vezme v syntéze, platí, že Bůh je jednak poslední příčina všech účinků, ale zároveň je také nejvyšším a posledním účinkem všech příčin. Neboť když reaguje na svět, tak reaguje na příčiny jako na následek těch příčin. To je ta... a proto Whitehead mluví o těch dvou přirozenostech božích, jo, o té *primordiální* a té druhotné, *sekundární*.

V nejvyšším jsoucnu se tedy něco děje a není nehybné. Tady, no, to nebudu citovat, prostě tam na straně 181 až 182, tak tam má... říká, že je *supremely related*, jo, nanejvýš vztažený. Není absolutní. Nanejvýš vztažený. A protože nanejvýš vztažený, *is far from unmoved or independent of becoming*. Je daleko vzdálen tomu, aby byl nehybný anebo nezávislý na vznikání. Je závislý taky na vznikání, je tím nejvyšším a posledním účinkem všech příčin. Bůh dělá zkušenost se světem.

A proto můžeme mluvit o jeho prvotní povaze, která dává svět do pohybu a udržuje ho v pohybu ustavičně, a o jeho sekundární, druhotné povaze, která už učinila s tím světem, jak je ve vývoji, jak je v rozběhu, zkušenost.

Jiný hlas: Vlastně když to vezmete, tak tam dochází k té otázce časovosti, že jo, a jakoby ten Bůh šel zepředu a ještě musí jít zezadu, takže prakticky on je tam přítomen u toho všeho.

Hejdánek: Ano, ano, ano. To je něco takového jako tam opravdu v tom Whiteheadovi je.

Uvedu ještě jeden pozoruhodný Hartshornův argument. Zejména pro jeho názornost, ale také pro nahlédnutí jisté podobnosti jeho pohledu tomu, o čem jsme tady hovořili. Říká tam: o pouhé hmotě máme za to, běžně, bez reflexe, že je nanejvýš pasivní. To je předpoklad Aristotelův, který přijímá Tomáš, že? Hmota to je to, co teče beztvaré, bez tváře, a přijímá všechno odjinud. Trpí, jo, utrpí to formování. Ale ve skutečnosti tomu tak vůbec není. Právě hmota musí být nanejvýš *impasivní*, jak říká, to jest nepasivní, pokud pasivita znamená schopnost trpět. To jest schopnost reagovat. Reagovat, odrážet. On užívá slovo *reflect*. Na rozdíl u ostatních věcí, jo? Pasivita znamená schopnost reagovat na rozdíl ostatních věcí. To je... tím rozumí reagování, to je ta pasivita. A to je právě tato pasivita, která je *impasivita*, to je aktivita. Proto každá reakce je akce, že? To jsme si říkali kdysi.

Čím víc se blížíme nějaké pouhé materiální skutečnosti, říká Hartshorne, tím víc přicházíme do blízkosti něčeho, pro co jsou zanedbatelné takřka všechny proměny ve vesmíru, na něž prostě nereaguje. Je to všechno, jak bychom my zas řekli, pod prahem reaktivity té pouhé hmoty. Jenom nejbrutálnější nebo nejbližší proměny jiných věcí mohou ovlivnit vztahy takové pouhé materiální entity k okolí, tak aby byly zaznamenané jako změna této entity.

Takže on tady ukazuje, že dokonce to, čemu se říká pasivita, že je aktivita, a že proti aktivitě a pasivitě je

tady docela jiný protiklad, a to je netečnost. Pasivita není netečnost.

Tohleto jako poukazuje zase k jisté podobnosti s tím, jak jsme si tady vykládali, co to je kdysi teda zase, co to je reakce a reaktivita a tak.

Proti Hartshornovu a ostatně i Whiteheadovu pojetí ovšem existují i platné námitky a i my bychom mohli určité námitky formulovat, ale to si necháme na jinou příležitost. Dnes šlo o to ukázat problematičnost toho tradičního pojetí absolutna a ještě větší problematičnost aplikace toho pojmu absolutna na Boha či nejvyšší jsoucno nebo na tu naši nepředmětnou skutečnost či pravdu a tak dále, jo? Tedy v žádném případě nebudeme říkat nikdy o pravdě jakožto ryzí nepředmětnosti, jak jsme o ní tady mluvili, že je absolutní.

No. Takže tím jsem letem světem proběhl to první téma a teď ten druhý večer měl spočívat asi v tom, že jsem měl shrnout trochu, co jsme tu udělali. Já už jsem to trošičku teda naznačil na začátku tohotohle, ale to nevádí, zopakuji. Tedy v průběhu semináře jsme tematizovali – semináře o filosofické kosmologii – jsme tematizovali ryzí nepředmětnost, a to na různých úrovních. Začali jsme tou astrofyzikální kosmologií, kde jsme tu ryzí nepředmětnost našli, tedy jednak tam někde v těch místech, kde jsou bílé díry a černé díry a v té oblasti toho kvantového dění. A pak jsme si to ukazovali dál a ukazovali jsme, že ta ryzí nepředmětnost je vždycky u zdroje všeho, všech nových počátků, počátků nových událostí. A jak to vypadá v přírodě, to jsme udělali velmi krátce, a hlavně jsme si to ukazovali pak v dějinách, to jest ukazovali jsme si to na událostech, které jsme nazvali nepravými, protože nejsou vnitřně integrovány. Jejich vnitřní stránka je od nich vlastně oddělena od jejich vnější stránky a vazba vnitřní a vnější stránky je zprostředkována lidským vědomím. To jsme si říkali, to jste ještě...

Naznačili jsme si místy, ale opakovaně, že máme za to, že za tímto zvláštním pojmem – a ten pojem je třeba dávat do uvozovek, protože to není pojem jako jiné pojmy, protože běžné pojmové myšlení pracuje s pojmy tak, že jejich pomocí konstituuje, konstruuje myšlenkové modely, kterým jsme říkali *intencionální předměty* – a tady v tom případě nepředmětná skutečnost nemůže být modelována jako *intencionální předmět*. Proto je to zvláštní pojem. Tímto zvláštním pojmem orientujeme myšlenkově přibližně tím směrem, kam se orientovali největší myslitelé nebo největší postavy křesťanství a ještě před nimi proroci ve starém Izraeli.

Abychom dali výraz svému odstupu od obecné religiozity, užívali jsme jen zřídka a spíše jen na upozornění termínu Bůh a raději jsme se pokoušeli obdařit novými konotacemi slovo pravda, zejména pak v té oblasti dějin. Jedno nebezpečí v tomto užití slova pravda, které musí být samozřejmě upravováno, obdařeno novými konotacemi a naopak podrobit kritice řadu konotací, s nimiž je v tradici evropského myšlení spojeno, abychom tomu dali výraz...

Jedno nebezpečí teda v tom je skryto, totiž jakýsi intelektualismus. A to proto, že když se mluví o pravdě – a zase tady je třeba při vši veliké a obrovské úctě k Aristotelovi říct, že je to strašně nebezpečný myslitel, protože právě je to on, kterýrazil to pojetí pravdy, které mu dovolovalo říct, že místem pravdy je soud. To je v naprostém rozporu s tím, co my chceme tvrdit, protože místem pravdy je celý svět. A ještě to místo musíme dát do uvozovek, protože tu pravdu nelze lokalizovat. Takže ne tak, pravda se prolomuje do tohoto světa, její místo není ve světě, nýbrž v tom prolomení do světa, prolomení do světa.

A za druhé k tomu prolomení nedochází v soudu, nýbrž všude, kde vzniká něco nového. Ovšem tam se neukazuje pravda jako pravda. Jako pravda se ukazuje ve vědomí, ale nikoliv v soudu, poněvadž soud, to znamená, to je už formalizovaný výsledek, *rezultát* myšlení, a tam pravda už přestává být pravdou. Tam se stává formulí a pravda skutečná, živá pravda se od každé formule už distancuje. Místo pravdy není v soudu, není v žádném vysloveném nebo konstituovaném myšlení, nýbrž v myšlení, které se teprve bude konstituovat, které se začíná konstituovat v tom momentě, kdy není u sebe, nýbrž je mimo sebe, v tom extatickém momentu vědomí či myšlení.

Čili tohle je naše pozice a tudíž musíme tady být opatrní. Nebezpečí toho intelektualismu spočívá v tom, že bychom nekritizovali dost ostře a že bychom se nedistancovali od toho pojetí Aristotela, že totiž místem pravdy je soud. Poněvadž pak ten intelektualismus vyplývá z toho, jakoby tím nejzákladnějším

vztahem člověka k pravdě bylo myšlení. Ale tak tomu ovšem není, přestože jsme zdůrazňovali, jak je element myšlení významný, neboť poskytuje prostor pro setkání člověka s pravdou. A to pro setkání, které je pro člověka specifické, a tedy jiné, bohatší a hlubší než v jiných případech setkání, kdy se pravda nebo nepředmětná skutečnost prolamuje do tohoto světa a do dějin.

Abychom tomuto nebezpečí tedy mohli účinně čelit, nestačí jenom kritizovat Aristotela, nýbrž musíme pozitivně formulovat jinou koncepci. To jest musíme nejen nově promyslet a přemyslet pojem pravdy, respektive nejenom pojem, ale celé pojetí pravdy, ale zejména se musíme dotazovat po tom, co je pro vztah člověka k pravdě základní, základnější než samo myšlení a než vědomí. A co teprve dodatečně může do lidského vědomí vcházet a co může být podrobno vědomému přezkoumávání, totiž reflexi. Jestliže jsme ukázali, že jde o ten moment extatický, tak to znamená, to je ten moment, v němž vědomí přestává být při sobě, odchází od sebe, nechává se za sebou, stojí vně ze sebe. Těmito absurdními, paradoxními formulami jsme se pokoušeli naznačit, o co asi jde. To znamená ale, že to vlastní setkání k tomu nedochází v myšlení ani ve vědomí, nýbrž jen v tom momentě vědomí, kdy vědomí není při sobě. To jsme udělali, jen abychom se bránili proti všelijakým chybným interpretacím, ale to je třeba promyslet pozitivně. To nestačí jen v takových paradoxech. No a tím základním je zvláštní vztah, který je zároveň – a to je právě pro ten vztah podstatné – to není vztah člověka k člověku, kde se předpokládá v dialogu, kdy jeden i druhý se tomu druhému musí otevřít čili je to setkání dvou, kteří si navzájem vyjdou vstříc, ale zůstávají dva.

Tohle je moment, kdy je to vztah, který je zároveň vztahem pravdy k člověku a zároveň vztahem člověka k pravdě. Zároveň. Ne že tyto dva vztahy se setkávají, nýbrž ten vztah je obojí.

A v navázání na starou tradici, i když ta stará tradice to redukovala na jednu rovinu, se tomuhle vztahu říká víra.

A upozorňuju tedy, že mluvím o tomto vztahu – nejenom teď jsem to zdůraznil, to vědomí, jak to vypadá, ale ta pravda se prolamuje do světa na všech úrovních. Čili to znamená, tu víru musíme analyzovat ve všech jejích podobách, na všech úrovních. To znamená, má smysl mluvit o tom, že třeba mravenec má víru.

Prozkoumat blíže tento vztah by mohlo být předmětem našich večerů v příštím roce. To je ten můj návrh, o kterém si zatím si to pusťte hlavou. Pochopitelně, že nejde o víru v tom smyslu, jak zase běžně se tomu rozumí.

Víru musíme chápat nikoliv jako subjektivní výkon člověka, nýbrž kosmicky. A to jako jeden z elementárních faktorů či prvků – teď používám nevhodných termínů v navázání na řecko-antickou tradici – faktorů či prvků, *stoicheion*, samotné stavby jak světa přírody, tak světa dějin.

Jde o to, že z příčin a možná spíše z důvodů, které dosud nenahlížíme, se nemůže ryzí nepředmětnost, pravda, uplatňovat přímo ve faktech světového dění, ať už přírodního nebo dějinného, nýbrž pouze na nejelementárnější rovině, přímo pouze na nejelementárnější rovině. To jest skrze ony primordiální události, o kterých jsem se tu a tam zmínil i letos, ačkoliv víc jsme mluvili o nich dřív. Kdežto ve všech ostatních případech...

--- (1985-06-24 Filosofická kosmologie XXVIII (2)_28-2a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Fakt, že se smějou a tím naznačují svůj odstup od celé věci, jim vůbec nepomůže. Fakticky prostě už srostli s tou rolí.

No, to je ještě daleko problematičtější tohleto než to první, co jsem citoval. Ale ono něco na tom je. Já si vzpomenu, jeden z mých přátel, kterého nebudu jmenovat, má dvě děti a jeho manželka... kdybych mohl říct, jak začíná to jméno a jak končí a co je mezitím...

No a ten kluk, to byl strašnej draslík a dělal děsný pišišvornosti. A matka jeho vždycky říkala: „Ale náš... on nechtěl.“ Udělal nějakou strašnou pišišvornost evidentně naschvál. „On nechtěl“ a tak dále. A měla teorii, že tím, že se řekne: „A tys to udělal naschvál!“, tak se to dítě do toho ještě zaboří víc, než v tom bylo. A když se mu řekne, že to vlastně nechtěl, tak se vlastně odvede od toho takovým způsobem, aniž se fixovalo na tu blbost, co udělal, i když byla chtěná, že se tak ty vztahy k těm pišišvornostem tak

rozvolněj, že se umožní tomu dítěti se nezatvrdit a nezůstat na tom v tom odporu, v těch pišišvornostech teda.

No, fakt je, že úspěch to mělo a potom v dalších letech se z toho vyvinul docela slušnej člověk. Jenomže Patočka říkal, že pedagogika je věda, která učí, jak vychovávat děti a navzdory které ze všech dětí téměř vyrostou poměrně slušní lidi.

Takže je otázka, jak to je. Ale je to určitá teorie. To dítě jaksi nevnucovat mu, že je vyvrhel. Poněvadž je možný taky mít takovej vliv na slabší povahu, že on nakonec sám začne si myslet o sobě, že je vyvrhel a začne si vymýšlet, co by mohl jako vyvrhel si tak udělat, a teď úplně bude mít nutkavý představy, že má udělat to či ono.

Tedy ta sociální sféra je tady velice důležitá v tom, když mluvíme, že to vědomí samo sebe organizuje, tak je ovšem důležitý, že to dělá v *interrelacích*, v *interakcích* s lidma jinejma a s jejich vědomím. Žádné dítě neorganizuje své vědomí nebo vědomí žádného dítěte se neorganizuje skutečně samo v naprosté izolaci, nýbrž *intervenujou* rodiče a tak dál, to vědomí těch rodičů sdělovaný tomu dítěti. Čili to působení je velice komplikovaný, ale je fakt, že je možno poškodit ten rozvoj, ten vývoj organizovanosti toho vědomí zásahama zvenčí, ale také může být poškozen chybnejma krokama toho vědomí samotnýho.

A naopak chybné kroky zvenčí i zevnitř mohou být anulovány tím, když to vědomí pracuje dost intenzivně na své integraci jiný směr, takže pak se může vrátit k těm chybám a opravit. Takže je to samozřejmě všechno komplikovanější.

No, přetáhli jsme to značně, takže asi skončíme. Já vám přeju...

--- (1985-06-24 Filosofická kosmologie XXVIII (2)_28-2b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Za druhé, jeho biologické reakce můžou být taky integrovaný, to jest například, když nějaký lovec mamutů ve smečce vidí mamuta, ohlásí to ostatním, jsou schopni se chovat způsobem velice přiměřeným a opravdu se jim může podařit to zvíře ulovit. To už je taky za přítomnosti vědomí, ale i na nižší úrovni ještě, když honili nějaké malé věci.

Po tý *vegetativní* i *animální* stránce to může být zcela integrovaný, ale to vědomí může být furt a taky je ze začátku naprosto neorganizovaný, neintegrováný. Integruje se pomocí mýtů. Možná, že existovala ještě nějaká etapa před mýtem, ale o tý už nemáme vůbec páru. Fakt je, že to jediné, co ještě víme, co je před naší *epochou*, je *epocha* mýtická a tam to vědomí je organizováno tím, že je soustřeďováno na určité *archetypy*. To je jedinej způsob, jak se to prostě vždycky nabalí do jedné koule, ty uplývající všelijaké věci. Víte, jak malé děti, zvlášť některá trošičku nervóznější, jak se nedovedou soustředit. Vždyť to dá strašnou práci se soustředit. Takové ty neklidné, těkavé děti, jaká je s nima práce. To je všechno doklad toho, jak vědomí původně organizovaný není, původně integrováný není. To se musí teprve každéj naučit, si to své vědomí zorganizovat a integrovat.

Jiný hlas: Co potom integruje vědomí těm lidem, kteří stanovili základy logiky?

Hejdánek: O tu logiku, to přece není tak, že by to jednou muselo vypuknout. To se postupně rozvíjelo v lidské mysli.

Jiný hlas: No jistěže ne, k tomu je vždycky nějaký podklad, než by byla ta logika v lidském myšlení.

Hejdánek: Jednotlivý logický souvislosti. Vždycky samozřejmě je to tak, že jsou nejdřív jednotlivý logický souvislosti, který občas najednou jsou souvislostmi logickými. A teprve postupně se to musí rozpoznávat, až se najde, jaká jsou pravidla logiky. Vždyť my většinou, copak logika byla zpracována už ve středověku, třeba ty formy *sylogismu*, kdo z nás to zná? Museli bysme to nastudovat.

Jiný hlas: Ale od začátku existuje počátek logického myšlení a pak se z něj vyvozuje ten systém logiky. A to je to, co potom třeba vede dál. Ale je to tak, že na začátku je to popis těch úspěšných úkonů, který se mi projevily nějak, že najednou mi to vycházelo.

Hejdánek: No jistě, ale nejdřív byly neúspěšné. Ty se musely nejdřív vybrat, vyselektovat.

Jiný hlas: Od těch neúspěšných a já jsem je používal pro tu úspěšnost a nebyl jsem si vůbec ještě vědom toho, že je to nějaká logika.

Hejdánek: No jistě. Ale byl jsi si vědom, že některé způsoby myšlení jsou lepší a jiné horší. A to už je

začátek. Ale je to ve vědomí, není to možné udělat mimo. Ta integrita toho vědomí není v něm původně. To je zkouška a omyl a teprve z těch zkoušek a omylů se to v *reflexi* potom rozebírá a stanovuje se, co jo a co ne.

Takhle to není u těch *vegetativních* ani *animálních* funkcí. Tygr nemusí rozvažovat, které jeho akce vedou k cíli a které ne. On to má, jakmile uvidí kořist, za předpokladu, že je hladovej, tak u něj startuje akční systém, kterej už je instinktivně a do jisté míry trochu i naučeně připravenej a odehrává se. On nemá čas vůbec o něčem uvažovat, to už je naprogramovaný. Jediná věc se může stát, že se chybuje, že v tom závěrečném skoku se prostě utne.

Ted' je rozdíl mezi, například lev, říká se, že ten, když v tom prvním výpadu není úspěšnej, tak už to neopakuje. Tygr to opakuje. Zkusí, pronásleduje a tak dál. Lev prý nepronásleduje. Jestli je to z lenosti, nebo zahanbení, čert ví.

Jiný hlas: On nemá naprogramovaný to pronásledování.

Hejdánek: Nemá to naprogramovaný. Fakt je, že skutečně ty akční systémy jsou naprogramované. A vědomí v tomto smyslu naprogramované není. Já jsem ani nechtěl říct... Třetí věc, která se tam musí rozlišit, je integrita vědomí. Ale když hovoříme o integritě člověka, tak do té integrity člověka musíme zahrnout i vědomí.

Jiný hlas: Já říkám od začátku...

Hejdánek: Ale já jsem mluvil ještě o druhé věci. To znamená, že jestliže připustíme, že vědomí nemůže být odjinud integrováno, než že se musí integrovat samo...

Jiný hlas: To je druhá věc tohleto. Vy hovoříte ted' o integritě vědomí, ale ne o integritě člověka. To jsme přece několikrát rozlišili.

Hejdánek: Jestliže člověku to vědomí patří, a integrita vědomí může být dosažena jenom skrze vědomí samo, to znamená, že integrita celého člověka taky může být dosažena jenom také skrze vědomí. Nemůže být mimo vědomí.

Jiný hlas: Ale vědomí nemusí integrovat člověka po té *vegetativní* a biologické úrovni.

Hejdánek: To nemůže. Ale když jde o integritu celého člověka včetně vědomí, tak kde se to integruje? Na které úrovni? Žádná úroveň není kompetentní k integrování komplet celého, jediné vědomí.

Jiný hlas: Ale nemůže integrovat vědomí věci, které jsou jenom biologické.

Hejdánek: Ta biologická je integrovaná. Ale v té je integrováno také vědomí? To není. To vědomí se tam teprve může integrovat, když se samo zintegruje. Ale to je druhá stránka integrity vědomí ještě potom.

Jiný hlas: Ale jaká pak druhá stránka? Vždyť vám to říkám, vy to furt máte oddělený.

Hejdánek: Já to dávám dohromady. Neexistuje integrita člověka jakožto celku, jejíž složkou by nebyla integrita vědomí. Integrita vědomí nemůže být dosažena jinak než vědomím samým. Z toho vyplývá, že integrita člověka jako celku nemůže být realizována bez vědomí.

Jiný hlas: A vy se domníváte, že ta integrita vědomí je prováděna výhradně jenom vědomím?

Hejdánek: Ano, k tomu potřebuje... výhradně jenom... ale také vědomí.

Jiný hlas: No, tak ale tím pádem se tam může do toho zahrnout, že tu integritu vědomí provádí integrovaný člověk.

Hejdánek: Nemůže, protože to je o berličkách, integrovaný člověk. Ten integrovaný člověk tady není, dokud není integrovaný vědomí, není integrovaný člověk.

Jiný hlas: Ten člověk se integruje a v té své integraci provádí integraci svého vědomí.

Hejdánek: Nemůže bejt integrovanej, dokud buď vědomí nemá lidské a je to opice, anebo má, a pak to vědomí nejdříve musí být organizovaný, aby mohl být integrován člověk jako celek.

Jiný hlas: Ale proč by člověk ve své integraci nemohl v sobě provádět integraci svého vědomí? Já nevidím důvod, proč by to nemohlo být možné.

Hejdánek: To dělá furt celej život.

Jiný hlas: No právě ještě.

Hejdánek: Ale skrze vědomí to dělá. Nemůže to dělat bez něj.

Jiný hlas: Ano. A dělá to i to malé dítě, když si svoji vědomou integritu vytváří.

Hejdánek: Ano, jistě, no, neříkám, že si musí být vědomo integrity. Jde o to, že skrze vědomí tu integritu tvoří. A není tady žádná jiná instance, která by to vědomí mohla integrovat. O to mně jde. No. A vy furt chcete tady mít extra instanci „celý člověk“ a ten integruje své vědomí. Jako kdyby ten člověk byl integrovanej bez vědomí a teprv dodatečně si integroval vědomí.

Jiný hlas: No, on je integruje, to své vědomí skrze vědomí. Integruje je stále lépe. To vědomí integruje stále lépe, ale jedinečně skrze to vědomí. Čili *de facto* je to tak, že to vědomí integruje samo sebe.

Hejdánek: Ale co to je ten člověk? Co to je ten člověk, kterej to dělá? Ten je integrovanej?

Jiný hlas: Ano, ten je integrovanej.

Hejdánek: No tak proč by integroval svoje vědomí, když je integrován, tak má integrovany taky vědomí, jinak by nebyl integrovanej. Ne, ne, ne, jestli ti rozumím, tak to, co ty říkáš, to mi zní jako takový lidský pocit, že člověk se integruje tak, že si o sobě cosi myslí. A může se stát, že všechno to, co si o sobě myslel, tak se mu nějak rozbito. No a co o tom zůstane? Zase nějaký já a to já vypadá jako nějaká hlubší integrita nad tím povrchním vědomím. No, to je, ano, já to chápu, ale rozumíš, co nám pomůže, když to budeme chápat, když je to falešné? Psychologicky se tomu můžeme přiblížit. Samozřejmě, my všichni tohle známe, to je naše zkušenost. Proč? Protože jsme v evropské tradici a tam furt se myslí na to, že to já je něco jiného než to tělo, to já je něco jiného než naše vědomí a tak dále, a to já je jakýmsi středem, který to všechno dělá, k němu jsou ty vlastnosti a tak dále. No ale to je ta *metafyzika*. Takovýhle já vůbec nikde neexistuje žádné. To já si musí každé *konstruovat*, *konstituovat*. Každé si musí sám sebe vytvořit, protože není. Je jako tělo, ale ne jako člověk.

Jiný hlas: Ale vytvořit jak? Myslíte jenom ve vědomí?

Hejdánek: Za pomoci těch druhých, no. Nejenom ve vědomí, nýbrž bez vědomí to nejde. A to vědomí, má-li pomoci dointegrovat toho člověka jako celek, protože zatím je integrovanej jenom vegetativně a animálně, tak to vědomí nejdřív musí být samo zorganizovaný, saintegrovaný. Pokud není, tak nemůže integrovat člověka. Čili ten člověk jako celek je integrovanej jen do té míry, do jaké má integrované vědomí. Takže postupně se člověk integruje stále víc a víc, jak jeho vědomí integruje samo sebe stále víc. A jinak to nelze prostě, to nelze připustit. Protože jinak bych musel připustit nějakou jinou instanci, která dělá pořádek v tom vědomí, a taková instance není podle mě.

Jiný hlas: No, ale v té tradici je ještě to, že do toho šoupli ještě mezi biologického člověka a vědomí podvědomí jako velice mocnou věc, která integrovala a dokonce to vědomí bylo takovou sublimovanou toho podvědomí.

Hejdánek: Dobře, no tak to jsou takový, to bychom museli... Vědomí dezintegruje člověka a ještě k tomu ho dezintegruje to podvědomí.

Jiný hlas: No jistě, ale to je jedna věc, ale vědomí zase dezintegruje člověka...

Hejdánek: Ne, vědomí dezintegruje podvědomí.

Jiný hlas: No ale to je v podstatě falešný vědomí.

Hejdánek: No, to je ještě falešný vědomí. To vědomí, to je vlastně nevědomí. Ne, ale prostě nedá se svítit. Když se to analyzuje, tak to, co Aleš chce, tak míří k tomu, že tady je, jak jsi to říkal třeba ty, že tady je nějaké bodové já, který to všechno dělá, takovej démon. No, vede to k tomu.

Jiný hlas: Já stojím na tom, co jste sám řekl: já není ani vědomí, já není ani mé tělo, já je integrita. Ano? No a když já ve svém vědomí mohu sebe integrovat ještě, ale to je integrita, která se provádí ve vědomí, to já provádím jakousi svoji konstrukci...

Hejdánek: Ne ve vědomí, skrze vědomí!

Jiný hlas: Ne, to ne, právě já myslím druhou rovinu. To není skrze vědomí, ale ve vědomí. Tak jako provádím integritu hromady cihel, tak podobným způsobem mohu integrovat také sám sebe.

Hejdánek: Ano, ale falešně, lživě. Bez toho, že si o sobě myslím, že jsem strašně hodnej a čestnej člověk a jsem potvora a svině. No toto je ta integrita, co se provádí ve vědomí. Ve skutečnosti jsem neintegrovanej, ale dělám si o sobě představu, že jsem integrovanej. To je integrita ve vědomí. Ale

integrita skrze vědomí je, že rozpoznám, jaká jsem potvora, a dělám, co možno, abych se z toho dostal, abych tou potvorou nebyl. Čili uvědomím si: teď by se mi chtělo udělat tohle, ale vzhledem k tomu, že mám o sobě tuhle a tuhle představu a to chci dodržet a za sebe považuju slušného člověka nebo sebe považuju za slušného člověka, jak kdo to vezme, obojí je platné, tak tohle nemůžu udělat, z toho důvodu to nemůžu udělat, protože vlastně bych se dezintegroval. Ta představa, že prostě člověk může dělat cokoli, když ho nikdo nevidí, zůstat slušným člověkem, když dělá věci, ale není přistižen, to je naprosto falešné, naopak to je ten nejlepší způsob, jak se dezintegrovat.

Jiný hlas: No, snad je to trochu... nevím. Do té integrace přece člověk, pokud ji provádí v myšlení, tu svoji integritu, tak tam zahrne třeba: udělal jsem takovou věc, udělal jsem takovou, a tak dále, buďto to bylo správné, nebo to bylo špatné. Ale otázka pravdivosti a nepravdivosti pohledu na sebe si myslím, že v té integritě není tak důležitá. Podstatné je, že já jsem schopen se na sebe podívat, kdy jsem udělal před deseti lety tohleto, před dvěma lety tohleto, dneska, co by mohl udělat. Tohleto já jsem považoval za integritu. Zdali tedy ten můj náhled na to, jestli jsem to provedl správně, je jiná rovina. A integritu skrze vědomí, to s vámi souhlasím, to je ta integrita člověka jako celku, a ta je skrze vědomí. Ale jiná je ještě integrita ve vědomí, to je jako ta integrita toho lesa nebo té hromady cihel. Takovýmto způsobem jsem chtěl rozlišit tyhle dvě integrity. Nechtěl jsem tam strkat žádnou integritu jako toho nějakého toho bodu, ze kterého to vychází.

Hejdánek: No jo, ale jak se bez toho obejdete? To je... já tomu rozumím, jenže to je zároveň neudržitelné, že? Co mám dělat?

Jiný hlas: Ale tuhle integritu držím stejně jako vy, akorát chci vůči ní postavit ještě jinou integritu, která je ne skrze vědomí, ale ve vědomí.

Hejdánek: V čem ji zakládáte? O to jde.

Jiný hlas: Tak jako hovoříme o jakýchkoli událostech, které jsou integrovány ve vědomí, tak stejným způsobem mohu integrovat událost, kterou jsem já sám.

Hejdánek: Podívejte se, když máte před sebou hromadu cihel a vy ji integrujete ve vědomí, tak té hromadě cihel je to úplně fuk. Ale když ve svém vědomí integrujete tu hromadu blbostí, co máte ve vědomí, tak se vám to začne samostavět. O to jde. Pečlivě myslet, člověk nepřidá k postavě své loket jeden, a pečlivě myslet také nepostaví barák z cihel, když jenom je integruje ve vědomí.

Ale ve vědomí samotném to je jinak s těma cihlami. Tam stačí se ve vědomí soustředit na to vědomí a začne se to vědomí integrovat. A proto to vědomí, které vy chcete rozlišit na integritu ve vědomí a integritu skrze vědomí, není od sebe oddělené, nýbrž to je spjato. Když integrujete ve vědomí něco z vědomí, tak to zároveň integrujete skrze vědomí.

Jiný hlas: Ještě jednou, když integruji něco ve vědomí...

Hejdánek: Co se týče vědomí, tak to integrujete skrze vědomí.

Jiný hlas: Ale já neintegruji jenom něco, co se týká vědomí, ale já ve vědomí integruji sebe jako celek.

Tam jsem chtěl, aby patřilo tělo i vědomí.

Hejdánek: Ale k tomu patří také vědomí.

Jiný hlas: Ano.

Hejdánek: Čili také integrujete to vědomí.

Jiný hlas: Ne, já integruji sebe.

Hejdánek: I vědomí také.

Jiný hlas: Ne, to je jiná integrita potom.

Hejdánek: Jak to? Vy nemůžete ve vědomí integrovat svou vegetativnost a animálnost. Ty už integrované jsou. Ty si můžete jediné uvědomovat, ale nemůžete je integrovat. Čili co vlastně integrujete, když integrujete sebe? Jenom to vědomí.

Jiný hlas: Integruji sebe jako celek, kam patří vědomí i tělo.

Hejdánek: Ale to tělo neintegrujete. To tělo už je integrované.

Jiný hlas: Ve vědomí ho mohu integrovat.

Hejdánek: Ve vědomí nanejvýš zdánlivě. Ale to tělo už je integrované. Čili když integrujete člověka jako celek, tak integrujete jenom to vědomí, které ještě integrované není, kdežto to tělo už integrované je.

Jiný hlas: Tam integruji sebe jako celek.

Hejdánek: Co to znamená? Co v tom celku ještě nebylo integrováno, abyste to musel integrovat?

Jiný hlas: Co v tom celku nebylo integrováno, abych to musel integrovat?

Hejdánek: To tělo už bylo integrováno.

Jiný hlas: Já jako celek.

Hejdánek: No dobře, ale v tom celku přece... když tady máte skládací hračku, už ji máte třeba skoro hotovou a teď tam něco chybí. Když to chcete dodělat, přece nebudete tvrdit, že to musíte dodělat tak, že to od začátku všechno postavíte.

Jiný hlas: Ale přece ve mně není integrovaný, jak jsme tady vždycky měli, ten jinoch, to dítě, až po toho, je mi padesát, tak já provádím v myšlení takovouto integraci sebe.

Hejdánek: To je integrace ve vědomí podle mě. Ve vědomí nemůžete jinak provádět integraci než ve vědomí. Tady jde o to, jestli tu integraci opravdu provádíte, nebo jestli si ji jenom vymýšlíte. Ve vědomí je možné oboje.

Jiný hlas: Jestli si ji vymýšlím, to já nevím.

Hejdánek: Jestli si jenom myslíte, že jste integrovaný a stačí vám to uvědomování. Anebo jestli se skutečně neuvědomujete, nýbrž jestli skutečně se integrujete.

Teď to tělo už je integrované a to je integrované nejenom momentálně, nýbrž je integrované i po té tělesné stránce v dějinách. To jest existuje integrita nemluvněte, dítěte, jinocha, dospělého, starce. A ještě navíc jsou fyziologicky spolu spjatý, je to kontinuita. Je to tunel, není to koule.

Jiný hlas: Tohleto je možné jedině provést ve vědomí, jinak to možné není, tuhle integritu. Kde je ta integrita jinde?

Hejdánek: Ve vědomí?

Jiný hlas: No, vždyť jsem právě teď říkal, že tahle integrita je možná jedině ve vědomí.

Hejdánek: To není pravda.

Jiný hlas: A kde je teda? To není biologická...

Hejdánek: Moment. Jak je to u zajíce? Je zajíc integrován tímto způsobem nebo není?

Jiný hlas: Když ho já integruji ve vědomí, tak potom ano.

Hejdánek: Nejde o to, co vy si o něm myslíte, ale co ten zajíc sám.

Jiný hlas: Ten je podle mě stejným způsobem integrováný jako člověk.

Hejdánek: Neříkejte jako. Je tahle integrita tam přítomna nebo ne v tom zajíci? Je to jeden zajíc od té doby, co se vyvine, až po to, co ho zastřelí?

Jiný hlas: Teď pořád nevím, na jaké rovině to mám říct.

Hejdánek: Na rovině zajíce. Ve vztahu k sobě samému, nebo já nerozumím, jak na to mám odpovědět.

Hejdánek: Je ten zajíc sám v sobě integrováný?

Jiný hlas: Já bych řekl, když se mě takto zeptáte, řeknu ano, je.

Hejdánek: Tímto způsobem je integrováný člověk také a vědomí k tomu nepotřebuje. Jenomže ne jako celek. Poněvadž k celku člověka patří vědomí a to musí být integrováno také. A to tímto způsobem, jak je to u zajíce, integrovat nelze. To se musí integrovat samo. Takže člověk jako celek, bez toho, že se jeho vědomí integruje samo, nemůže být integrován jako celek.

Jiný hlas: Jsou to dvě podstatně úplně jiné integrace. Integrace, která se provádí v tom myšlení, to znamená od toho dítěte po starce, a integrita člověka, o které vy jste mluvil.

Hejdánek: To je jenom fenomén. Nechme stranou fenomén, že někdo musí dát dohromady ty různé časové okamžiky a představit si je v jednotě a tak dále. To je fenomenologická záležitost. O tom nemluvíme. Teď mluvíme o té realitě samé. Ten zajíc nepotřebuje se nikomu jevit. Ten jest integrováný, to je prostě živočich, ten žije svou životní událost od začátku až do konce a ta životní událost je kontinuální, organizovaná, integrovaná pro toho zajíce.

Jiný hlas: Pro toho zajíce?

Hejdánek: Pro toho zajíce. Ten zajíc je tou spojitostí, jinak by nebyl. Jinak by najednou byl zajíc, najednou něco jiného.

Jiný hlas: Jednou je to malej zajíc, pak je to starší zajíc.

Hejdánek: Ano, ale má to kontinuitu, neskočí to do verky najednou.

Jiný hlas: No ale když tohleto vypovídám, tak to ale přece musí pro někoho být, ne? Ale je to pro mě.

Hejdánek: Ne, proč to musí být pro někoho? To je předsudek *fenomenologů*. Ten zajíc na to kašle. Ten jest *integrován* životně bez ohledu na to, jestli na něj někdo kouká, nebo nekouká. Přece my negarantujeme *integritu* zajícova života. To nemusí být pro někoho.

Takže o tohle nám nejde. Ale u člověka je to jinak. Člověk kromě toho, že je jako zajíc a má *integritu* životní, tak kromě toho ještě vybaven vědomím. A to vědomí nemůže být *integrováno* z roviny té *integrity* toho zajíce. To se musí *integrovat* samo. Jinak je *desintegrované*. A tudíž, pokud by vědomí bylo *desintegrované*, tak je *desintegrovaný* taky člověk jako celek. Pak je *integrován* jenom po té „zajícovosti“, po té rovině toho zajíce. Ale jako celek je *desintegrovaný*.

A jak se může *integrovat* člověk jako celek? Jedině tím, že se *integruje* jeho vědomí. On nemůže *integrovat* své vědomí, protože on je *desintegrovaný* v důsledku toho, že vědomí není *zintegrované*. Jak by mohl on *integrovat* své vědomí, když on je důsledek toho, že vědomí není sjednocené? Čili jediné to vědomí se musí samo *integrovat*.

Jiný hlas: A když jste hovořil o tom zajícovi, ten je *integrován* jako celek, tak čím je to způsobeno?

Hejdánek: Zajisté. To je událost, která má začátek, průběh a konec a vnitřně *integrovaná*.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: Počkejte, nezesměšňujte věc. Je možno polemizovat, a to tvrdě, ale to jsou vážné věci. Já mám dojem, že celý problém je v tom, že někde zasutě jsou přítomny jakési předsudky, které nedovolují Alešovi tohleto... On prostě to vidí jinak. Celý problém je teda nějak nahlédnout ty pozice, z nichž to vidí a které si neuvědomuje, a soustředěně plně na tu věc, že ty pozice podrobí kontrole a kritice. A to se dá dělat jediné ve vědomí. To je právě způsob, jak jediná věc je, že se udělá pořádek ve vědomí. A to může udělat jediné to vědomí samo. Jináč je to beznadějné. Není žádná jiná *instance*, která může dělat pořádek ve vědomí než to vědomí samo. A aplikováno do toho, co jsme řekli: není žádná *instance*, která by mohla říct *filosofii*, jak má vypadat. K tomu je kompetentní pouze *filosofie* sama. To má být poctivý *filosof*.

Jiný hlas: Já mám dojem, že tam jsou furt nějakým způsobem dva druhy *integrace*.

Hejdánek: Ale jistěže jsou. Jenomže ta jedna není možná bez té druhé. Ve vědomí můžete *integrovat* zdánlivě.

Jiný hlas: Ano, no je to *integrace* ve vědomí. Jestli je to zdánlivě, nebo to bychom museli říct, že se to zdánlivě jenom sjednocuje.

Hejdánek: Ale když mluvíme o *integraci* člověka jako celku, tak nemluvíme o zdánlivé, nýbrž o skutečné *integraci*. A tato skutečná *integrace* není možná bez *integrace* vědomí, která musí předcházet, nebo předcházet... prostě která je tím hybným, tou hybnou silou té *integrace* člověka jako celku.

Jiný hlas: Takže *integrace* člověka je možná jediné na základě už *integrovaného* vědomí.

Hejdánek: Už *integrovaného*, *integrujícího* se. To jest, nakolik máte *integrované* vědomí, natolik jste *integrován* jako celek.

Jiný hlas: Jo, tak to už je zase další posun, že, protože podle toho se ta *integrita* jakoby toho celku člověka proměňuje s tím, jak se proměňuje *integrace* vědomí.

Hejdánek: Pochopitelně, ale to všichni víme, to není nic nového. Jsme mluvili o tom, že dítě na začátku, že to dá strašnou práci, aby se sjednotilo.

Jiný hlas: Já jsem měl dojem, že jste na to jako nechtěl moc přistoupit, že proto stojíte jenom na tom...

Hejdánek: Ne, já jsem jenom tvrdil, že neexistuje *instance* mimo vědomí, která by to vědomí mohla *integrovat*, že to vědomí se musí samo *integrovat*. Že prostě na tom vědomí záleží, jestli ten člověk je

integrovaná bytost, nebo ne.

Jiný hlas: No, tak jedinej problém, kterej už tady nakonec zůstal, tak je v tom, že třeba jsem říkal, že to vědomí *integruje* ten člověk skrze vědomí. Že když se řekne, že vědomí se *integruje* samo skrze sebe, tak že si to nedovedu nějak...

Hejdánek: No, a to je právě to, co jste odmítal, tento bod. Co to je ten člověk, kterej *integruje* své vědomí? To je někdo, kdo stojí mimo své vědomí a dělá pořádek ve svém vědomí?

Jiný hlas: Ne, to je člověk jako celek.

Hejdánek: Jako celek? Jak vlezete svým tělem do svého vědomí? Jak můžete vlézt do vědomí a dělat pořádek ve svém vědomí? To nemůžete nikdy jako celek. To může dělat právě jenom to vědomí. Rukama to neuděláte, ten pořádek.

Jiný hlas: Neboť o člověku jako celku jsem schopen hovořit jenom ve vědomí.

Hejdánek: To hovořit jistě nemůžete bez vědomí a bez mluvení. Ale jde o to, že není tady žádná osobnost, nějaké já, které by v tom vědomí mohlo dělat pořádek. Nýbrž to vědomí si dělá v sobě pořádek a to já *konstituuje* teprve tímhle tím. O to jde. Vy mluvíte furt o tom člověku jako celku, tak unikáte z této problematiky. To je prostě jenom obezlička.

Jestliže zdůrazňuju to vědomí, tak je to právě proto, že člověk se může *integrovat* jako celková bytost, jako bytost jako celek se může jedinečně skrze své vědomí, protože, a ne jenom tak, jak vy to chcete říkat, že tady je člověk, který pomocí vědomí se *integruje*. Nýbrž je to obráceně. Ten aktivní činitel je to vědomí samo a to teprve *konstituuje* ten subjekt. Protože to vědomí, to jsou myšlenkové akty. A teprve myšlenkovými akty člověk *konstituuje* sám sebe. Sám sebe jako v té naší evropské tradici to je zvlášť jasné, protože člověk vytvoří jakýsi *intencionální* předmět sebe a teď se mu snaží podobat. Čili vlastně on vytvoří jakýsi *archetyp*, který napodobuje.

No a teď je otázka, jestli si ho vytvoří zaprvé dost rozumně a řádně, aby vůbec to bylo možné se s tím pak ztotožnit. A zadruhé, jestli je natolik kabrhák, že nezůstane s tím obrazem jenom ve svých představách, a jestli opravdu ten život svůj podrobí tomuto obrazu a bude jednat tak, jak sám sebe *konstituoval* jakožto *intencionální* předmět.

V jiných kulturách je to jinak pochopitelně. Ale u nás je to tak, že člověk postupně od dětství v reakcích těch druhých na sebe a svých reakcích na ně poznává sám sebe a udělá si o sobě jakousi představu. Jsou lidi, kteří si o sobě udělají představu, že jsou bázlivi. Příklad je, několik z vás bude znát třeba Ježek, ten vždycky celý svůj život o sobě říkal, že je člověk nestatečný a bázlivý přímo. No a taky byl! Já jsem přesvědčen, že kdyby měl v dětství nějaký moment, kdy se postavil něčemu, anebo se dostal do situace, kdy se musel postavit a našel v sobě tolik síly, aby integritu zachoval a neustoupil, tak že by nezačal o sobě říkat, že je bázlivý člověk, a nezačal by se tak ubezpečovat, že vždycky, když přijde do nějakého průšvihy, tak že radši zaleze. Čímž si vytvořil osobní ideologii nevhodnou. Někdo jiný může být bázlivý člověk fakticky, lekavý, nervózní, a vytvoří si o sobě představu, že má sklon k bázlivosti, ale když jde do tuhého, tak že se dovede postavit. No a teď přijde do tuhého, on má o sobě představu, že se dovede postavit, tak se musí postavit.

Jiný hlas: Vy jste říkal, že když ten člověk vyjme ten celek, tak se to vědomí *integruje*. A teďka, do jaké míry je integrované to vědomí, tak do té míry je integrován člověk jako celek?

Hejdánek: Pokud všechna ta ostatní integrita funguje, která není na vědomí závislá.

Jiný hlas: Jasně. Když si vezmeme schizofrenika, tam je to jasné, protože ten vědomí integrované nemá, tudíž není integrovaný celek. No ale když si vezmeš blázna jiného typu, například z toho vtipu, jak je přesvědčen, že je žížala, tak ten si to vědomí *integruje*. A přesto není integrovaný jako celek, nebo je integrovaný jako žížala? Není. A jako člověk taky není.

Hejdánek: Jenomže tam je ta schizofrenie. Tam je integrované vědomí, které ale není zintegrováno s integritou toho člověka bez vědomí.

Jiný hlas: No právě. A to jste neřekl, že do jaké míry je zintegrováno vědomí, do té míry je zintegrován člověk.

Hejdánek: Protože vědomí je vždycky vědomím taky ještě něčeho jiného než sebe. Takže když je integrovaný, ne, on tam nemá integrované vědomí. On má blud. Uprostřed vědomí má blud. A ten je jenom zdánlivě integrován, protože on o sobě je přesvědčen, že je žížala, fakticky se nevrátá v zemi. Čili je dezintegrován. Jeho vědomí není zintegrováno s jeho životem. Kdyby byl žížala, tak se nebude jenom bát před kosem, nýbrž musí zalézt do země a žrát hlínu.

Jiný hlas: No a co ten, co si myslí, že je Napoleon, tak se chová jako Napoleon.

Hejdánek: Tak se chová jako Napoleon. A je potom teda integrován?

Jiný hlas: Co to znamená „chová se jako“? To musíme kouknout. Je tak chytrý jako Napoleon? Je schopný si pamatovat, kde koho, jak se jmenuje? Nebo si jenom představuje, že je Napoleon? On se nechová jako Napoleon, on hraje na Napoleona. To je ten rozdíl. On si hraje na krále. No jistě, tam není potřeba žádná inteligence k tomu.

Hejdánek: To je sice pravda, no ale tam zase ta sociální stránka není integrovaná. Král si nemůže hrát na krále, když je sám na planetě, to je nesmysl z Exupéryho. No, ale ty ho neposlouchají. On si rozdává své poddané. Ale tam se v nějakém momentu rozpojí ta integrita se skutečností. Se skutečností, která je taky nějak omezena tím vědomím nebo je vnímaná, je evidována vědomím. To není jenom skutečnost mimo vědomí. On se fakticky nechová jako král v úplnosti. To je prostě zase jenom blud, který obsáhne jenom něco.

Víte, já nejsem psycholog, obraťte se na psychology a ti vám to řeknou. Integrita vědomí je možná jenom jednoho typu, a to je integrita, která je schopna integrovat celý lidský život. Pokud integrované vědomí není schopno integrovat lidský život v jedolitou osobnost, pokud to není schopno, tak není samo integrováno dostatečně. Tak tam je vždycky nějaká *lakuna*, nějaká mezera.

Jiný hlas: Nejsou tedy případy bláznů, že to je tak velký systém, že v tom žije a je to obrovsky integrované? Že jsou ty případy těch lidí, co napíší historii země, v několika jazycích vytvoří, rýmují si slova a tak dál? No a to je integrované samo v sobě jako celek?

Hejdánek: Jistě, jenomže k tomu by patřilo, že by napsal slovník česko-cizí, to nenapíše. Nenapíše, bude to blablabla.

Jiný hlas: No dobře, ale on vytvořil jazyk i s gramatikou, se vším, prostě celý jazyk vytvořil ten člověk, několik jako.

Hejdánek: No dobře, ale skutečně dá se tím mluvit?

Jiný hlas: Dá se tím mluvit, když se to někdo naučí taky.

Hejdánek: To si myslíte. To se shodneme. To je bludný systém, obrovský systém, no to není jeden z těch, o kterých jsem mluvil. Potom tedy je to taková integrita, která eventuálně i nás do sebe vcucne. Ale kromě toho, když si ten bázlivec vytvoří o sobě představu, že v zásadních chvílích se zachová statečně, tak to se taky může říct, že je blud. I když se potom podle toho zachová. No jistě, protože to je tak přesně, přesně tohleto řekl *Nietzsche*: Co je pravda? To je jenom jeden druh lži.

Jiný hlas: Ne v okamžiku, kdy se zachová bázliveček statečně, tak je statečný, tak to už přestává být bludem.

Hejdánek: No tak to ne, to je blud, který se stává pravdou. A to je potom v jistém smyslu úplný blud. Tohle byly mýty, třeba. Smyslem mýtů bylo orientovat, organizovat lidský život. Že to pak přestalo fungovat, poněvadž ten lidský život se stal příliš složitý, ale ze začátku to fungovalo. Nebýt mýtů, tak jsme byli pořád opice. To aspoň říká *Lévi-Strauss*. Rituály a mýty, to je to, co nám umožnilo odejít z toho světa přírody a nejdřív se bláznivě pohybovat ve světě zcela zdánlivě idiotském, ale tam jsme se konstituovali. A na úrovni té přírody to konstituovat nejde. To je mimochodem taky jeden z dokladů historických zase pro tu mou tezi, že jenom to vědomí je schopno se organizovat samo. Poněvadž ty mýty ze začátku jsou strašně blbé.

Jiný hlas: No ale tady je zase ta hranice s bludem, protože pokud jsme schopni se organizovat na úrovni představy, tak kde je kritérium? Pak je akorát kritérium jenom tam, když tu představu učiníme skutkem.

Hejdánek: No, v zásadě ano, v zásadě a vypadá to tedy jako *Marxova* teze, že *the proof of the pudding is*

in eating it, že důkaz pudinku je v tom, že ho sežereme. Ale ono se to musí pochopit ani ne tak *Marxem*, poněvadž všechno je to daleko komplikovanější. Takhle když se to zjednoduší, vypadá to blbě, ale vlastně ono to je tak, jenomže se musí přihlídnout ještě k dalším okolnostem. Mimochodem zase znovu vzpomínám Součka, který měl zas další tezi, ale tu neříkal tak často. Říkal: No ono augurství není tak docela beze smyslu. Když se sejdou dva auguři a teď o sobě to vědí, no tak oni se samozřejmě smějí, ale nadále se musejí chovat jako auguři.

Jiný hlas: A takhle, vědí to o sobě už předem, když se sejdou, i přes to augurství?

Hejdánek: Ano, prostě oni jakožto auguři jenom předstírají to, co jsou. Ale předstírat to musejí, poněvadž kdyby přestali, tak by tím přestali být. A lidi by je nebrali za toto. Když se setkají spolu, tak o sobě vědí, že jsou auguři, to znamená, že nejsou opravdu pomazaní a svatí a já nevím co.